

УДК 373.3.091.33-027.22:784.011.26

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.1.14>**С. В. Гмиріна**старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу
Інституту мистецтв
Київського університету імені Бориса Грінченка

ВОКАЛЬНА ПОПУЛЯРНА МУЗИКА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкривається виховний вплив вокальної популярної музики на молодших школярів у процесі її вивчення на уроках музичного мистецтва. У статті висвітлено аналіз останніх досліджень та публікацій з означеної проблематики. В тексті автором надано визначення таких понять, як «естрада», «спів». Також у статті конкретизовано властивості естрадної вокальної музики. Розкрито специфіку виконання академічної та естрадної музики. У статті автор акцентує увагу на тому, що важливим моментом під час виховання молодших школярів є спостереження батьками за тим, яку музику слухає їх дитина вдома та як вона впливає на його психіку й здоров'я. Здоров'язбережувальну функцію повинен мати вокальний навчальний репертуар, який підлягає вивченню школярами на заняттях з музичного мистецтва в загальноосвітній школі. У матеріалах обґрунтовано зміст процесу організації співу молодших школярів на уроках музичного мистецтва саме в естрадній манері виконання. Автор дотримується думки про те, що важливим є правильно організоване звукоутворення, яке впливає на відчуття «комфорту» голосу дитини, на її спів з легкістю та задоволенням. У тексті статті розкрито думку автора про те, що інтерес також є важливою умовою виховання у молодших школярів усталених художніх смаків до справжніх зразків популярної музики.

У статті розкрито важливість постановки правильного дихання у школярів; роботи з мікрофоном та спів під «мінус» або «плюс»; формування артистичної майстерності та готовності до створення власного індивідуального стилю сценічної поведінки. Важливим постулатом статті виступає думка автора про те, що ігрова діяльність не може бути вилучена з навчального процесу, адже вона допомагає краще досягнути зміст вокального твору, «вжитися» в образ головного героя та зрозуміти, що хотів у музиці та літературному тексті передати автор. Особливе значення у статті має самостійна робота молодших школярів, яка, на думку автора, активізує діяльність вихованців, посилює у них інтерес до навчання, розвиває творчість та привчає застосовувати набуті знання в практичній діяльності. Наприкінці статті автором приділено увагу психологічній підготовці учнів до їх концертного виступу на сцені. Перспективи подальших розвідок будуть стосуватися розроблення методики використання вокальної популярної музики у процесі навчально-виховної діяльності молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Ключові слова: вокальна популярна музика, молодші школярі, уроки музичного мистецтва, виховання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства все більшої актуальності набуває проблема морального виховання особистості, що зумовлено процесами дегуманізації суспільних цінностей, тому ідея гуманізації всіх сфер людського буття сьогодні є необхідною і актуальною. Надзвичайно важливу роль у розвитку гуманної, культурної, творчої особистості відіграє мистецтво. Одним із найдоступніших видів мистецтва є спів.

Більшість представників сучасного покоління все більше тяжіє до прослуховування творів «легких» сучасних жанрів музичного мистецтва низького ґатунку. При школах та будинках дитячої творчості постійно збільшується кількість гуртків естрадно-виконавчого напрямку. Це пов'язано з тим, що така музика постійно тиражується засобами масової інформації і є відображенням запитів сьогодення.

Отже, перед учителями музичного мистецтва постає проблема організації навчально-виховного процесу з урахуванням інтересів, музичних уподобань учнів загальноосвітніх шкіл. Музичне навчання має одночасно і виховувати найкращі моральні якості в особистості, і розвивати її культурно, духовно та при цьому відповідати її інтересам, запитам.

Ще з раннього дитинства особливу увагу слід приділяти розвитку особистості. Саме у дитинстві формуються художньо-естетичні смаки, світогляд, культура людини, тобто закладається фундамент її подальшого розвитку. На нашу думку, музичне виховання треба будувати на найкращих зразках сучасного вокального мистецтва, а розпочинати цю роботу слід із молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми виховання особистості зверталися представники різних наук, зокрема філософи,

психологи, педагоги. Багатоаспектний внесок у визначення сутності естетичного ставлення особистості до мистецтва зроблено І. Зязюном, М. Киященком, Л. Левчуком, О. Семашко, проблему ціннісної природи естетичних почуттів досліджено у роботах психологів (Л. Виготський, О. Костюк), суттєвий внесок у розроблення методичних засад формування естетичного ставлення до мистецтва, зокрема формування естетичних смаків, зроблено вченими-педагогами (Д. Джола, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька, В. Шацька, А. Щербо). Багато філософів (зокрема, Л. Загітова) та культурологів (наприклад, Н. Брильова) зверталися до феномена музики.

Проблемі культурного розвитку особистості за допомогою використання вокальної популярної музики приділяли увагу Л. Каменецька, О. Немцова, А. Полозова, О. Попова, О. Сапожник, А. Шейко, Г. Шостак. Роботи цих авторів присвячені музичному розвитку дітей середнього та старшого шкільного віку, їх навчання естрадному співу. Такі дослідники, як В. Поляков, Н. Полякова, Г. Семячкіна, С. Цапик, Ю. Шпетна, у своїх роботах розглядали особливості розвитку дитячого голосу, музичне сприймання, музичні здібності, музично-слухове мислення молодших школярів.

Багато науковців зверталися до проблеми художнього розвитку особистості засобами вивчення української спадщини композиторів минулого. Серед них слід назвати Ю. Мережку, яка зверталась до національної вокальної спадщини у своїй науковій роботі «Формування художніх смаків старшокласників у процесі вивчення вокальної спадщини українських композиторів». Проте специфіка музичного виховання молодших школярів засобами вокальної популярної музики у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи недостатньо розглянута і потребує вивчення.

Мета статті полягає у розкритті виховного впливу вокальної популярної музики на молодших школярів у процесі її вивчення на уроках музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Перед тим, як почати вчити дітей співу, використовуючи твори сучасної популярної музики, маємо з'ясувати, чим є цей вид мистецтва.

По-перше, виникає питання щодо такого терміна, як «естрада». Не існує єдиного тлумачення поняття популярної музики або естрадної (або «естрадна музика», «легка музика», «розважальна музика», «сучасна музика»). Сам термін «естрада» виник у вітчизняному мистецтвознавстві на початку ХХ століття і об'єднував усі різновиди мистецтва легко сприйманих жанрів. Поняття «естрада» існує тільки у нас. За кордоном у Західній Європі та Америці це мюзик-холи, вар'єте, кабаре, шоу тощо.

Естрадному мистецтву властиві такі якості, як відкритість, лаконізм, імпровізація, святковість, оригінальність. Естрадна музика відрізняється доступністю музичної мови, мелодійністю та надзвичайною ритмічною простотою, що робить зразки її творів підходящими для дітей молодшого шкільного віку.

Зараз існує величезна кількість різних жанрів, напрямів і стилів музики. Сучасні жанри музики досить різноманітні як за своїми музичними формами, так і за рівнем естетичного збагачення. Школярі слухають найрізноманітнішу музику, вибираючи її навіть не скільки за своїми уподобаннями, скільки за популярністю, і батькам важливо простежити за тим, яку музику слухає їх дитина і як вона впливає на її психіку і здоров'я.

На рівні з музикою, яка справляє благотворний вплив, існує музика, небезпечна для людського здоров'я. Чи не всі дослідження сучасних учених різних країн обов'язково вказують на руйнівний вплив дуже гучних звуків на організм людини.

Вчителям музичного мистецтва сьогодні доводиться враховувати протиріччя між музикою, вивчення якої передбачено програмними вимогами навчальної програми та музикою, тиражованою засобами масової інформації. За словами педагога і композитора І. Красільнікова, музична свідомість дітей починає розділяти музичний матеріал на дві абсолютно різні галузі, які віддалені одна від одної не тільки за естетичними й художніми параметрами, але й за характером покладених в основу музичних уявлень звукового матеріалу. Відсутність «мостів» між цими галузями найчастіше приводить не до їх взаємного збагачення, а до витіснення однієї галузі іншою, і перемагає та, що залишає у свідомості дитини найбільш яскраве враження, будучи більш доступною та постійно присутньою в побуті. Саме тому необхідно вибрати шлях діалогу з учнями молодшого шкільного віку для прищеплення їм усталених смаків до справжніх прикладів музичного мистецтва, навіть естрадного спрямування.

Будь-яка людина навчається успішніше, якщо в неї є до цього інтерес. Особливо це стосується дітей. В дітей молодшого шкільного віку під час виконання неприємного навчального завдання виникає стрес, а особливо у дітей творчих, які, як правило, більш вразливі і не люблять виконувати завдання, які їм не цікаві. Велика кількість стресу може дуже сильно вплинути на дітей цього віку або взагалі раз і назавжди відбити прагнення до навчання музики, тому вчителю музичного мистецтва необхідно розробити урок таким чином, щоб дітям було цікаво навчатися, в них сформувалися правильні орієнтири у сфері сучасної популярної музики.

Оскільки спів – психофізіологічний процес, пов'язаний з роботою життєво важливих систем,

таких як дихання, кровообіг, ендокринна система, важливо, щоб голосоутворення було правильно організованим, щоб дитина відчувала комфорт, співала легко, із задоволенням.

Виконання вокальної популярної музики (або «естрадне виконання») та академічне виконання мають між собою багато спільного, але також мають достатньо відмінних рис. Специфіка академічної та естрадної музики різна, і це не може не вплинути на специфіку самого процесу навчання співу, тому перш ніж почати виховувати дітей засобами вокальної популярної музики слід ознайомитися з особливостями її виконання.

Під час естрадного вокалу відбувається пошук власного оригінального звуку, своєї характерної, легко відомої манери поведінки, а також сценічного образу. Таким чином, основною специфікою естрадного вокалу є пошук і формування свого неповторного, унікального голосу. В естрадному співі поєднується техніка академічного і народного співу, а також низка специфічних прийомів, характерних саме для естради.

Сьогодні на естраді співіснує багато різних музичних стилів і напрямів, таких як поп-музика, рок-музика, фолк-музика, реп, р'н'б, класичний джаз, соул і багато-багато їх різновидів. Кожному стилю відповідають своя манера виконання, свої вокальні прийоми, своя форма й образне наповнення змісту, однак для всіх виконавців однаково є постановка дихання і постановка голосу.

Слід відзначити, що естрадна манера виконання є більш відкритою і природною. Незважаючи на, здавалося би, простоту естрадного співу, домогтися його якісного виконання часом складніше, ніж опанувати академічну техніку виконання. Крім того, перевагою сучасного естрадного вокалу є різноманіття доступних музичних напрямів, що максимально розширюють творчі можливості вокаліста.

На початковому етапі виконавської діяльності зі школярами необхідно звернути увагу на постановку їх дихання. Це досягається за допомогою вокальних технічних вправ, розспівок та правильно підбраного вокального естрадного репертуару.

Дихання у співі має виняткове значення, адже від нього залежать сила, краса і тривалість звуку. Дихання має бути рівномірним, вільним і природним. Не всі діти розуміють, як потрібно дихати. Вчителю необхідно послідовно і терпляче пояснювати, що вдих повинен бути коротким та енергійним, з невеликою затримкою, яка служить передумовою перед початком співу. Видих при цьому є рівномірним, поступовим і тривалим. Дихання виховується поступово, тому на початковому етапі навчання в репертуар потрібно включати пісні з короткими фразами з останньою довгою нотою або фразами, розділеними паузами. Далі вводяться

пісні з більш тривалими фразами. Необхідно пояснювати учням, що характер дихання в різних піснях, як і настрій, не є однаковим.

Процес виховання дітей засобами співу сучасного музичного репертуару поєднує міцні та ґрунтовно відпрацьовані навички вокального дихання, звукоутворення, вміння відтворювати образ тощо.

У процесі виконавської діяльності з молодшими школярами додаються мікрофон і спів під «мінус» або «живий» супровід; це техніка роботи з мікрофоном, яка відбивається на загальній техніці вокального інтонування: від дихання до звукоутворення, артикуляції, а також полягає у певних можливостях зміни звуку голосу. Це й посилення динаміки, й набуття особливого вібрата, й використання ефекту відлуння, й зміна тембру тощо. Під час роботи з мікрофоном виникають додаткові вимоги до дикції, артикуляції, формування у виконавця вміння користуватись мікрофоном, а саме направляти його під потрібним кутом, тримати на достатній відстані від губ, відчувати його як продовження співочого апарату, як засіб подачі чистого посиленого голосу. В ході роботи з дітьми робота над їхньою дикцією є дуже важливою, оскільки слова є однією зі значних складових частин гарної пісні, де дикція має велике значення.

Суттєвим у співі із застосуванням мікрофону є його поєднання з додатковими електронними обробками та звукопідсилювальною технікою. Так, завдяки їх використанню у виконавця з'являються нові можливості, такі як варіювання звуку за рахунок різних компресорів та лімітерів, які дають змогу регулювати динаміку, атаку, рівень насиченості звуку, використовувати шепіт та напівшепіт. До певної міри це вже не спів, а речитатив, який використовується як особлива форма подачі текстового матеріалу, задля створення емоційної виразності сценічного образу.

Особливо відзначимо, що в естрадному співі виконавець може співати без резонаторів, тому що використання мікрофону дає змогу досягти потрібної динаміки за допомогою різноманітних засобів технічного оброблення голосу. Щоправда, при цьому слухачі, як правило, досить легко розрізняють власне співака «з голосом» від виконавця, який звучить тільки за рахунок уміло обробленого звукорежисером голосу, тому важливо, щоб діти усвідомлювали, що технічні прилади лише допомагають виконавцеві знайти нові тембральні фарби у розкритті образного змісту творів, але не приховують недоліки вокальної техніки.

Оскільки особливістю естрадного співу є те, що від виконавця вимагається взаємодія з глядачем, то для досягнення цієї мети навчання на уроках з музичного мистецтва можна запропонувати дитині виконати твір другому учню або уявному слухачеві.

Коли дитина починає вчитися у школі, вона переходить від ігрової діяльності до навчальної, але гра не може бути повністю виключена з діяльності дітей. Для молодших школярів світ досі залишається в їхній уяві в образі великої гри. На заняттях з вокального виконавства дітям дається можливість пограти у рольову гру. Такою рольовою грою виступає музичний твір, у якому перед учнем постає завдання досягнути його зміст, зрозуміти, що хотів у музиці та словах передати автор. Учень стає учасником певної історії, розповідачем, очевидцем певних подій, або головним героєм. Тим паче, особливістю естрадного співу є те, що виконавець відтворює ці образи перед слухачем від власного імені, нібито ототожнюючи себе з героєм твору. Вірогідно, таке положення пов'язане з тим, що співаки нерідко стають і авторами своїх творів.

Цей різновид творчого спілкування зі слухачами потребує від співака комплексу особистісних якостей, психологічних властивостей виконавця, уміння втілити пісенний образ, повести певне коло слухачів за собою в ту чи іншу сферу почуттів і емоцій за рахунок своєї внутрішньої енергетики, здібності до особистісно-колективного, творчого спілкування під час концерту. Це ставить відповідні завдання щодо вокально-сценічної підготовки молодших школярів. В процесі естрадного співу необхідно формувати артистичну майстерність, готовність до імпровізаційності, створення власного індивідуального стилю сценічної поведінки.

Молодші школярі протягом усього дня схильні до різних емоційних впливів, таких як Perezбудження, неспокій, емоційний розлад, тому урок музичного мистецтва для них повинен стати часом не тільки навчання, але й відновлення енергії фізичної, ментальної та духовної. Врегулювати емоційний стан школярів допоможуть спокійні вокальні композиції сучасного ґатунку. Прослуховування музичних творів молодшими школярами сприятиме швидкому розвитку у них фонетичного слуху.

Корисним під час навчання буде прослуховування учнями музичних творів у виконанні їх викладача. При цьому учень матиме нагоду почути пісню у «живому» виконанні, що є більш впливовим і вагомим у сприйнятті певного музичного матеріалу й музики загалом.

Розучування пісні на уроці – це дуже захоплюючий процес досягнення музичного образу твору, під час якого досягаються оволодіння вокальними і виконавськими навичками, розвиток музичних здібностей, художньо-образного мислення дітей.

Для того щоб розучування сучасного популярного зразку музичного твору виконувало виховну і розвивальну функцію, з перших занять треба привчати учнів до красивого і виразного співу, під час якого вони будуть отримувати естетичну насолоду, що збільшить їх інтерес до навчання. Домагаючись виразного виконання пісні, вчитель виховує у них естетичні почуття, смаки та

судження, емоційну чутливість, здатність до глибокого естетичного переживання змісту твору.

Змалку школярам необхідно прищеплювати розуміння того, що музика – це відображення життя, дати зрозуміти дітям, що будь-яка гармонія, мелодія, фактура у певному творі не випадкові, а несуть у собі смислове значення.

У процесі навчання дітей співу з використанням сучасної популярної музики корисно давати їм самостійні завдання. Наприклад, запропонувати дитині самій вибрати твір, який вона б хотіла співати, та прийти на наступний урок, уже маючи деякі напрацювання. Самостійна робота над твором активізує діяльність вихованців, посилює у них інтерес до певного навчального репертуару і навчання, розвиває ініціативу, творчість і привчає застосовувати набуті знання в практичній діяльності.

Оскільки молодші школярі вже можуть добре орієнтуватися у просторі, відчувають потребу у фізичних рухах, а жанр естрадної музики є жанром синтетичним, що передбачає застосування різноманітних рухів, танців, то доречно спів на уроках музичного мистецтва поєднувати з різноманітними музично-ритмічними рухами (притопуваннями, плесканнями тощо).

Дітям притаманне зниження уваги після багаторазового повторення однієї пісні, тому це слід враховувати під час планування уроків. Краще менше часу приділити одному музичному твору і залишити подальше його розучування на наступний урок, ніж навчати дітей, коли їм матеріал уже не цікавий.

У процесі роботи з молодшими школярами бажано приділяти увагу формуванню у них вокально-сценічного образу. Не підлягає сумніву те, що надзвичайно важливим є процес загальнохудожнього, музично-естетичного розвитку особистості, адже всебічна підготовка має сприяти збагаченню духовного світу дитини і водночас забезпечити оволодіння ним технології естрадно-співацького інтонування.

Особливо важливою і заключною частиною в процесі навчання дітей сольного співу є підготовка їх до концертного виступу на сцені. Сценічне естрадне хвилювання – це одна з форм психічного стану особистості до і під час концертного виступу. Одними з найбільш істотних моментів поведінки співаючого на сцені є його сценічне самопочуття, ступінь хвилювання на естраді.

Для того щоб значно знизити рівень сценічного хвилювання, вчитель повинен формувати високий рівень психологічної стійкості в учнів. Спокій, доброзичливість, оптимізм учителя, навіювання впевненості у своїх силах дає набагато більш швидкі позитивні результати, ніж окрики, передраження, грубий тон. В учня необхідно постійно розвивати почуття прекрасного, краси поведінки на сцені та в житті. Його потрібно переконати в тому, що кожен його виступ – це свято, а кожний вдалий виступ викликає у слухачів естетичну насолоду.

Любов до сцени, публічного виступу, естрадного самопочуття слід всіляко культивувати у молодших школярів. Цю думку висловлюють практично всі викладачі. Саме любов до сцени, естетична насолода, одержувана виконавцем від перебування на ній, допомагає, зрештою, подолати руйнівну силу естрадного хвилювання, навчитися його контролювати.

Концертні виступи є для дітей стимулом до роботи, вони спонукають дітей оновлювати і збільшувати свій репертуар, бути завжди в гарній виконавській формі.

Висновки і пропозиції. Пластика, акторська майстерність, спів необхідно розвивати у кожної дитини. Збагачення духовного світу та художніх уявлень дитини здійснює суттєвий позитивний вплив на вирішення однієї з головних проблем у навчанні естрадному співу, а саме стимулює прояв його творчої індивідуальності, розвиток здібності до особистісної інтерпретації музичного твору. У кожній дитині потрібно розкрити артиста, підкреслити її індивідуальність, підібрати репертуар, відповідний тембру голосу і темпераменту юного співака.

Найголовніше, що дає дітям дитяча естрада, крім відчуття сцени, – це дисципліна, повага до праці, «здорове» змагання.

Перспективи подальшого розвитку дослідження стосуватимуться розроблення методики використання вокальної популярної музики у процесі навчально-виховної діяльності молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

Список використаної літератури:

1. Джола Д., Щербо А. Теорія і методика естетичного виховання школярів : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 392 с.
2. Мережко Ю. Формування художніх смаків старшокласників у процесі вивчення вокальної спадщини українських композиторів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 ; Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова. Київ, 2012. 243 с.
3. Миропольська Н. Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання : навчальний посібник. Тернопіль : Начальна книга – Богдан, 2006. 240 с.
4. Падалка Г. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
5. Рудницька О. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти : навчальний посібник. Київ : АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 1998. 247 с.
6. Сапожник О. Музично-естетичне виховання старшокласників на матеріалі сучасної популярної естрадної музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 ; Київський національний університет культури і мистецтв. Київ, 2001. 20 с.
7. Шацкая В. Музыкально-эстетическое воспитание детей и юношества : сборник статей. Москва : Педагогика, 1975. 200 с.

Gmyrina S. Vocal popular music as a mean of education of elementary school students

The article reveals the educational impact of vocal popular music on elementary school students in the process of studying it at the classes of musical art. The article covers the analysis of recent researches and publications on this issue. In the text, the author provides the definitions for the concepts: «pop music», «singing». The article also specifies the characteristics of vocal pop music. The specifics of performing academic and pop music are also revealed. In the article, the author emphasizes that an important part in the upbringing of elementary school students is parents' observation over the music their child listens to at home and how it affects child's mental and physical health. The vocal repertoire, which is to be studied by students at the classes of musical art in comprehensive school, should also have a health-preserving function. The article presents the arguments for the process of organizing the singing of elementary school students at music classes, namely in pop style of performance. The author holds to the opinion that it is important to properly organize sound generation, which affects the feeling of «comfort» of the child's voice and the singing with ease and pleasure. The text of the article reveals the author's opinion that interest is an important condition for cultivating the established taste for art of elementary school students to the real standards of popular music.

The article shows the importance of right breathing of school students; proper dealing with a microphone and singing along to a backing track or lip-synching a song; developing of artistic skills and readiness to create one's own individual style of performing on the stage. An important postulate of the article is the author's opinion that play activities cannot be excluded from the educational process, because it helps understand the content of the vocal work better, get the feel of the image of the main character and understand what the author wanted to convey in a piece of music and a literary work. The individual work of elementary school students is of particular importance in the article, which, according to the author, intensifies the activities of students, strengthens their interest in learning, develops their creativity and teaches to apply the acquired knowledge in practice. At the end of the article, the author pays attention to the psychological preparation of students for their performance on stage. Directions for future research will be related to the development of methodology for using vocal popular music in teaching and educational activities of elementary school students at the classes of musical art.

Key words: vocal popular music, elementary school students, classes of musical art, education.